

AZ NDK—MAGYAR HUNGAROLÓGIAI VEGYESBIZOTTSÁG

1. A hungarológia területén elsőként megalapított NDK—magyar vegyesbizottság két évtizedes múltra tekint vissza.¹⁾ Létrehozására 1970 márciusában került sor, amikor a már működő NDK—magyar germanisztikai vegyesbizottság párvaként alakították meg a két ország illetékes minisztériumai.

Mindamelletten nem lehetett véletlen, hogy éppen az NDK-val jött létre az első hungarológiai tanácsadó testület német nyelvterületen, s azon belül éppen Berlinben nagy hagyományai vannak a hungarológiai tevékenységnek. Csupán Berlinnél maradva idézem föl, hogy 1916-ban született meg az a javaslat, amelynek értelmében a Berliini Egyetemen Magyar Nyelvi és Történelmi Tanszéket kell alapítani. A márciusban megfogalmazott beadvány elfogadása után már ugyanazon esztendő augusztusában felkérték Gragger Róbertet, vállalja el a tanszék megalapításának és irányításának munkáját. Aztóta már tudjuk, hogy az akkor 29 éves Gragger mind elméleti, mind gyakorlati téren korszakos munkát végzett. A Magyar Tanszék megalapításán kívül létrehozta a Magyar Intézetet is, amely a két világháború közötti időszakban számos — azóta kiemelkedő pályát befutott — tudósnak vált alkotóműhelyévé. Gragger fogalmazta meg talán elsőként, de mindenesetre máig hatóan, mi a hungarológia, s ennek a tágan értelmezett stúdiumnak méltó nyilvánosságot is biztosított azzal, hogy megalapította az Ungarische Jahrbücher c. folyóiratot. (Ennek folytatásaként jelenik meg mind a mai napig az Ural-Altäische Jahrbücher, ill. az UAJb. Neue Folge.) Gragger korai halála után (1926) Farkas Gyula (Julius von Farkas) vette át az intézmények vezetését. A II. világháború után Farkas Gyula elhagyta Berlint, s 1947-ben megalapította a Göttingeni Egyetemen a Finnugor Tanszéket, amely az NSZK három Finnugor Tanszéke közül (Göttingen, Hamburg, München) így módon a legrégebbi. 1946-ban a sokoldalú tudós, a neves finnugor nyelvész Wolfgang Steinitz visszatért az emigrációból, majd átvette a Tanszék vezetését. Irányítása alatt fellendült az obi-ugor nyelvek, de általában véve is a finnugor nyelvészet kutatása, s továbbra is méltó helyet kapott a magyar nyelv valamint kultúra oktatása és művelése. Steinitz halálát követően a finnugor nyelvészeti munkálatok az NDK Tudományos Akadémiájának keretei közé helyeződtek át, a magyar szakos stúdiumok pedig fokozatosan tolmács- és fordítóképzéssé degradálódtak. A 70-es évek közepétől azonban — a fordító és tolmácsképzés állapotának fenntartása

1) Azóta, a 80-as évek második felében, megalakult a lengyel—magyar polonisztikai-hungarológiai, illetve a bolgár—magyar bulgarisztikai-hungarológiai vegyesbizottság is; továbbá szervezés alatt áll a szovjet—magyar hungarológiai és ruszisztikai vegyesbizottság.

mellett — némi javulás figyelhető meg, ti. a hungarológia egyes szakterületeinek elsajátítására magyarországi teljes képzésre küldtek az NDK-ból hallgatókat. Egy részük azóta már ígéretes tudományos tevékenységről ad számot.

2. A bilaterális hungarológiai vegyesbizottságok a megbízó minisztériumok tanácsadó, javaslattevő szervei. Az NDK—magyar hungarológiai vegyesbizottságot — amely NDK-, ill. magyartagozattól áll —, NDK-része a Szak- és Felsőoktatási Minisztérium magyar részéről pedig a Művelődési Minisztérium működteti. A magyar tagozat az MM két főosztályához, az Egyetemi és Főiskolai Főosztályhoz, illetve a Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályához tartozik, ami néha — elsősorban szakmai kérdésekben — hatásköri villongásokat idézhet elő.

A bizottság magyar tagozatának összetétele azt a szándékot tükrözi, hogy minden olyan tudományegyetem képviseltesse magát, ahol magyar nyelvészetet és irodalmat oktatnak. Ennek megfelelően a bizottságban helyet kapott az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Janus Pannonius Tudományegyetem, a József Attila Tudományegyetem és a Kossuth Lajos Tudományegyetem képviselője. A korlátozott létszám, illetve a hungarológia szűkebb, filológiai értelmezése, valamint az NDK-ban folyó hungarológiai képzés igényei miatt viszont csupán irodalom- és nyelvészkatatók (ez utóbbiak között egy finnugor nyelvész) a bizottság tagjai, míg olyan fontos területek képviselői hiányoznak, mint pl. a történettudományé. (Mindez természetesen nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy szükség esetén egyéb diszciplínák művelői is bekapcsolódjanak a bizottság kezdeményezte munkába.)

Az NDK-tagozat tagjai gyakorlatilag a berlini Humboldt Egyetem oktatói közül kerülnek ki. A közeljövőben várható, hogy a bizottság munkájába bevonják más egyetemek képviselőit is.

3. A vegyesbizottság tevékenységi köre egyrészt az NDK-ban folyó hungarológiai munka felsőoktatási vonatkozásaira, másrészt közös kutatási témák kezdeményezésére, illetve megvalósítására, közös tudományos rendezvények megszervezésére terjed ki.

A bizottság eddigi működése során elsődlegesen a felsőoktatásban folyó hungarológiai oktatás problémáival foglalkozott, nevezetesen az oktatás három kulcstényezőjével: az oktatási programmal, az ehhez kapcsolódó oktatási segédletek kérdésével, valamint a tudományos utánpótlás biztosításával. A bizottság tehát részt vállal mind elméleti-elvi kérdések kialakításából, mind pedig azok gyakorlati megvalósításából.

a) Az oktatási program a Sprachmittler- (azaz kb. fordító- és tolmács) képzés tantervét jelenti. A magyar fél eme program minél magasabb szintű megvalósításához részképzést biztosít, amely szervezett formában, a JATE Bölcsészettudományi Karán zajlik. A program kialakításában figyelembe

kellett venni, hogy a magyar fordító- és tolmácsképzésben résztvevő hallgatók kétszakosak, főszakjuk az orosz. A bizottság közreműködésével sikerült olyan tantervet összeállítani, amelybe a német fél igényének leginkább megfelelő tematikájú magyarországi részképzés szervesen illeszkedik.

A magyar szakos filológus képzés volumene is az ún. társadalmi igények szerint alakul. A bizottság többéves, hathatós kezdeményezése folytán mód nyílik arra, hogy a Sprachmittler-képzés céljaitól különböző, szakmailag magasabb színvonalú oktatásban időről időre részt vehessenek magyar nyelvészettel, irodalommal és finnugor nyelvészettel foglalkozni kívánó diákok. Számukra igény szerint, a bizottság javaslata alapján magyarországi teljes, vagy emelt idejű részképzés is biztosítható. A képzés különböző formáinak megvalósítása természetesen megfelelő számú és szintű szakemberek bevonását is igényli. (Ezekről a kérdésekről, illetve a bizottságnak erre vonatkozó hatásköréről a későbbiekben lesz majd szó.)

b) Az oktatási folyamat másik alapvető kérdése a segédletek, tankönyvek s egyéb oktatási eszközök biztosítása. Ezek elkészítése természetesen az oktatási egység feladatkörébe tartozik. A Fachgebiet Hungarologie (kb. Hungarológiai tanszéki szakcsoport) azonban élt azzal a lehetőséggel, hogy a bizottság tagjai között mindkét tagozatban olyan szakemberek találhatók, akik bőséges tapasztalatokkal rendelkeznek a magyar nyelv oktatása terén. A bizottság felügyelete mellett készült el a „Grundkurs des Ungarischen“ (A magyar nyelv alaptanfolyama) című nyelvkönyv a Fachgebiet keretein belül (dr. Kölzow Júlia jóvoltából), s ennek a tankönyvnek a szakmai bírálatában mind a bizottság tagjai, mind pedig külső szakemberek résztvettek.

Mindezidáig nem sikerült teljesítenünk viszont azt a magyar fél által kezdeményezett feladatot, hogy országismereti tankönyvet állítsunk össze.

A bizottság a tankönyvekkel, s egyéb oktatási segédletekkel kapcsolatban legfeljebb ajánlásokat tehet és tesz, azok megvalósítása a szakemberekre vár. Mindazonáltal – legalábbis ami a magyar részvételt illeti a tankönyvírási programban – a legtöbb gondot az érdekeltség megteremtése jelenti.

c) A bizottság az utóbbi években megtartott üléseken rendszeresen foglalkozott a káderutánpótlás kérdésével. Néhány esztendő pangás után örömteli változásokról adhat számot a krónikás, hiszen egymás után készültek, illetve készülnek el a promóciós disszertációk magyar nyelvészetből és irodalomból. A két ország szoros együttműködését jelzi az a körülmény is, hogy a doktorandusok konzulensei, illetve opponensei között rendszeresen találunk magyarországi szakembereket. Biztosítva láthatjuk tehát a Fachgebiet Hungarologie szakemberutánpótlásának helyzetét. Érdemes volna az eddiginél nagyobb súlyt fektetni az arra érdemes munkák kiadásának elősegítésére. (Szó lesz a későbbiekben a kiadási lehetőségekről, azonban már itt is hangsúlyozni akarom, hogy monográfiák kiadására az NDK-ban olyan speciális témakörben, mint a magyar nyelvészet vagy irodalom, kevés lehetőség van. A magyar félnek kellene talán megfelelő megoldást találnia arra, hogy ezek az értékes munkák a tudományos közvélemény számára hozzáférhetőek legyenek.)

4. A kiadási tevékenységről beszámolva részletesen kell szólni két jelentős vállalkozásról, amelyek megvalósításában a bizottság oroszlánrészt vállalt.

a) A Berlieni Egyetem Magyar Tanszékén a két világháború között egyedülállóan gazdag hungarikai gyűjtemény halmozódott fel. A tudományos közvélemény tudott ugyan ennek az értékes állománynak a létéről, azonban évtizedeken át szinte alig volt hozzáférhető. A bizottság a 70-es évek végétől kezdve nyomatékkal szorgalmazta ennek a gyűjteménynek a bibliografikus földolgozását. Ennek eredményeképpen folyamatosan jelenik meg a könyvállomány bibliográfiája, amelynek elkészítésében nagy érdemei vannak a Fachgebiet Hungarologie munkatársi gárdájának, főképpen a szakcsoport könyvtárosának. A bibliográfiának az érdekelt intézményekhez való eljuttatásával a könyvtár megnyílik a szakemberek előtt, megszűnik holt tőke lenni.

b) Beszámolómon elején említést tettem a Gragger Róbert alapította Ungarische Jahrbücher-ről. Farkas Gyula Göttingenbe távoztával megszűnt a kiadvány berlini illetősége is. Az NDK-ban tevékenykedő hungarológusok, azaz nyelvészek irodalmárok, történészek között már régóta fölmerült az az igény, hogy létre kellene hozni egy hungarológiai kiadványt, amely fórumot biztosítana számukra és a szakterület számára. Paul Kárpáti és Tarnói László hathatós munkájának eredményeképpen, a bizottság elvi és gyakorlati támogatásával – mely utóbbi egyúttal az MM anyagi támogatásának megszerzését is jelenti – megjelent a Berliner Beiträge zur Hungarologie c. kiadvány, amely voltaképpen a graggeri hagyományok újraélesztésének jeleként is fölfogható. A sorozatnak évente egy kötete jelenik meg, e beszámoló megjelenéséig várhatóan napvilágot lát a harmadik szám is.

5. A bizottság szorgalmazza közös kutatási programok megvalósítását is. Egyes javasolt témákat a bizottság két tagozatának tagjai vállalnak, a bizottság tevékenysége azonban többnyire a közvetítő szerepre korlátozódik. Ezen a téren még nem aknáztuk ki a rendelkezésünkre álló lehetőségeket sem. Az érdeklődés és az érdekeltség kétirányú. A magyar felet elsősorban az NDK-ban föllelhető hungarológiai források érdeklik, az NDK-fél nyilván a magyarországi együttműködési lehetőségeket keresi. Ezt a kettősséget azonban lehet koordinálni. Azt sajnálkozva kell megállapítani, hogy a nemzetközi együttműködésnek, közös kutatási programoknak nem minden esetben van meg a kellő vonzereje, s ez nem elsősorban esetleges bürokratikus nehézségeknek köszönhető.

6. Érdeemes néhány mondatot szentelni a bizottság működési feltételeinek, körülményeinek és formájának.

A két tagozat együttes üléseire évente egy alkalommal kerül sor, változva az NDK-ban, ill. Magyarországon. A magyar tagozat törekszik arra, hogy a német felet megismertesse magyarország tudományegyetemeivel,

az ott folyó oktatási-kutatási tevékenységgel, ezért a nálunk esedékes üléseket különböző egyetemi városokban rendezik meg. (Az utóbbi esztendőben így volt színtere a KLTE, a JATE, legutóbb pedig a JPTE a bizottság ülésének. A mindig szívélyes és nagyvonalú vendéglátásért köszönet illeti az említett egyetemeket.)

Az üléseken a rutinszerű — tehát az elmúlt időszakról szóló rövid beszámoló, ill. a következő ülészak napirendjével foglalkozó — napirendi pontokon túl a fentiekben már röviden vázolt témakörökről (szakmai utánpótlás kérdése, oktatási segédletek, részképzés, közös kutatási programok, kiadványok) folyik a tanácskozás. Emellett a bizottság törekszik arra is, hogy — különböző tudományágakat képviselő — tagjai közreműködésével tudományos programot szervezzen.

Néhány évenként sor kerül az NDK—magyar germanisztikai vegyesbizottsággal együttesen szervezett ülésekre is.

A bizottság aktívan kiveszi részét nagyobb szabású, a két országot érintő tudományos rendezvényekből is. Így pl. 1987-ben a Berlinben rendezett nemzetközi Gragger-szimpoziumon a bizottság néhány tagja előadást tartott, ill. a bizottsággal egyeztetve alakult ki a meghívott előadók névsora. (Ennek a tudománytörténetileg is érdekes és értékes rendezvénynek az anyaga a Berliner Beiträge 3. számában lát napvilágot.) Méltóképpen képviseltette magát — tudományos előadással — a bizottság az NDK-ban a magyar kultúra hetén is.

7. Mint az előzőekből is kiderült, az NDK—magyar hungarológiai vegyesbizottság elsődlegesen a felsőoktatási hungarológia kérdéseivel foglalkozik. (Mindez azonban elvben nem zárja ki, hogy ne kísérvje figyelemmel a gyakorlati hungarológia olyan nem lebecsülendő színtereinek a munkáját, mint pl. az NDK-ban oly elterjedt és népszerű Volkshochschule-k, a népfőiskolák tevékenységét. Az elmúlt időszakban sor került a népfőiskolákon, Berlinben és környékén magyar nyelvet oktatókkal folytatott konzultációra is. Úgy vélem, hogy ennek a kérdéskörnek a jövőben az eddigieknél nagyobb figyelmet kell szentelni — elsősorban szakmai konzultációk biztosításával, ill. a TIT-tel kiépített kapcsolat támogatásával.)

A hungarológia oktatásának mindkét válfaja (azaz a hungarológus szakemberek képzése, valamint a fordító- és tolmácsképzés) megnyugtató helyzetbe került, s ebben a bizottságnak nem kis érdemei vannak.

Meglátásom szerint a bizottságnak — természetesen az eddigi eredmények megőrzése mellett — az alábbi területekre kell összpontosítania:

a) Tovább kell keresnie és szorgalmaznia kell a közös kutatási lehetőségeket a hungarológia területén. Kezdeményeznie kell — elsősorban magyar egyetemi tanszékeken — a szakmai kapcsolatfelvételt az NDK-beli hungarológusokkal. Az elengedhetetlen választékbővítés miatt az irodalomtudományi és a nyelvészeti kutatási témákon kívül be kell kapcsolni történetu-

dományiakat is. (Ennek megfelelően a magyar tagozatot ki kellene bővíteni egy történész szakemberrel.)

b) Szorgalmaznia kell, hogy NDK-beli hungarológusok magyarországi tudományos kiadványokban is publikáljanak, mint ahogy magyar szakemberek tanulmányai is megjelennek a Berliner Beiträge-ben. Ezáltal az NDK-ban elért hungarológiai vonatkozású kutatási eredmények jobban beépülhetnek a magyar tudományos köztudatba. (Ezen a kérdéskörön belül nagyon fontos a magyar témájú értekezések magyarországi megjelentetésének ügye, amint arról fentebb már esett szó.)

c) A bizottságnak minél előbb kapcsolatba kell lépnie a többi bilaterális hungarológiai bizottsággal. Ezzel egyebek között elérhető, hogy a hungarológia – mint nemzetközi tudományegyüttes – oktatásának, művelésének parciális vizsgálata helyett szélesebb összefüggésben gondolkodjunk.

A vegyesbizottságnak mindeme feladatainak ellátásához az eddigieknél nagyobb önállóságot kell adni. Meg kellene vizsgálni azt a lehetőséget, hogy – fenntartva a bizottság tanácsadó, javaslattevő státuszát – a bizottságnak nagyobb beleszólása legyen ösztöndíjak, utazási lehetőségek eldöntésébe. A legegyszerűbben ez talán úgy oldható meg, hogy a bizottság évi utazási/fogadási keretét bővítik. Ily módon nagyobb mozgásszabadság érhető el. Ti. adódnak a kívánatos közös kutatások vagy a magyar témájú disszertációk készítése során olyan helyzetek, amikor előre be nem tervezhető módon a szakembereknek váratlanul hosszabb-rövidebb időre – pl. konzultációra, kiegészítő anyaggyűjtésre – el kell utazniuk a másik fél országába.

8. Végül az NDK-ban működtetendő Hungarológiai Központ kérdésére térek ki.

Hungarológiai központok az eddigi gyakorlatnak megfelelően egyetemi keretek között, Magyar nyelvi vagy Finnugor nyelvészeti tanszékek keretében alakultak. E központok száma az utóbbi esztendőben örvendetesen gyarapszik. A két legutóbbi hungarológiai központ a hamburgi egyetem finnugor tanszékén, illetve az ungvári egyetem magyar tanszékén jött létre. E központok alapvető feladata, hogy összefogják az illető országban folyó hungarológiai tevékenységet, koordinálják a kutató-oktató munkát, megteremtsek az illető ország hungarológiai adatbankját, s elősegítsék a kapcsolatépítést Magyarországgal.

A hungarológiai központok közül pl. a hamburgit tudományos tanács segíti, amelynek nyugatnémet és magyar tagjai egyaránt vannak. Nyugatnémet részről ennek a tanácsnak a munkájába a tágan értelmezett hungarológia számos diszciplínájának jeles művelőit vonták be; a tanácsban megtalálhatók a különböző egyetemek képviselőin kívül a Magyarországgal foglalkozó társadalmi és kutató intézmények/intézetek vezető személyiségei is.

Az NDK-ban, úgy tetszik, más módot választottak a másutt hungarológiai központként funkcionáló intézménytípus feladatainak ellátására. Azzal együtt, hogy az NDK-ban is támogatják a hungarológia fejlesztésének gondolatát, a Szlavisztikai Intézet keretén belül működő Fachgebiet Hungarologie mellé nem szerveződött Hungarológiai Központ. Ehelyett a vegyesbizottság NDK-tagozata látná el – együttműködve természetesen a Fachgebiet Hungarologie-val és bizonyos mértékig a Berliini Magyar Kultúra Házával – az ország különböző városaiban és intézményeiben tevékenykedő hungarológusok összefogását. Mivel ennek a koncepciónak a megvalósítása még a kezdeti szakaszban van, ezért erről később alkothatunk véleményt. (Minden esetre azt nagyon fontosnak tartom, hogy – s ez vonatkozik a vegyesbizottság tevékenységére is – az együttműködésbe vonják a greifswaldi egyetem finn tanszékét is.) A vegyesbizottságnak eminens feladata kell hogy legyen ennek az új típusú hungarológiai koordinációnak a támogatása.

1799